

O JEDNOJ KNJIZI I JEDNOJ KRITICI

U „Vojnom delu” br. 4/1967. godine, u rubrici „Kritika” izašao je članak potpukovnika Dušana Smoljenovića i Milana Mrakovića, „Protivtenkovska odbrana”. Članak i kritika knjige pukovnika Stankovića: „Protivtenkovska odbrana”, koja je izašla iz štampe početkom 1967. godine.

Na stanicama naših vojnih časopisa vrlo retko se susrećemo sa kritikom. Otuda je ovaj članak kod mene pobudio veliko interesovanje. Ranije sam se detaljno upoznao sa knjigom „Protivtenkovska odbrana”, što mi daje povoda da se umešam u polemiku o knjizi. Želim da se osvrnem na ona mesta u knjizi koje su kritičari označili „slabim”, jer se ne slažem sa njihovim postavkama, ni načinom izlaganja.

Mislim da kritičari nisu u pravu kada tvrde da je autor knjige samo „hronološki registrovao neke istorijske momente”. Činjenice govore suprotno.

Ceo ovaj deo podeljen je na 10 poglavlja, obuhvatajući period od I svetskog rata do NOR-a, sa jednim opštim zaključkom. Najveći deo obrađen je u vidu analiza i zaključaka, mada autor uvek ne nameće čitaocu stavove već mu ostavlja da iz primera sam izvlači zaključke. Neki su primeri izneseni bez uobičajenih uvoda, što je verovatno izazvano težnjom za racionalnijim korišćenjem prostora.

Autor svoje stavove o vođenju savremene PT-borbe zasniva na iskustvima II svetskog rata i savremenim dostignućima u toj oblasti. Kritičari nisu sagledali namenu ovog dela knjige, njegovu sadržinu, ni način obrade, pa su neubedljivo i neargumentovano izložili svoj stav, što stvara nerealnu ocenu o vrednosti knjige.

Kritičari pokreću i pitanje koje se odnosi na autorovu koncepciju o vođenju PT-borbe, pa kažu: „... Autor je metod PT-borbe i elemente PT-odbrane uglavnom zasnovao na artiljeriji i PT rake-tama, pa sve to *nakalemio* (podvukao JK) na šeme iz II svetskog rata”. Kritičari, po mom mišljenju, nisu shvatili kvalitativno nove momente koje autor pokreće u knjizi „Protivtenkovska odbrana”. U njoj su detaljno obrađena sva postojeća PT-sredstva i razrađeni mnogi metodi PT-borbe. Iskustva iz II svetskog rata su uzeta u obzir, što je dobro, jer su ona dragocena i boljih namena. Međutim, autor knjige se uopšte ne drži kruto šema PTO iz II svetskog rata, već unosi niz kvalitativno novih momenata u raspored PT sredstava i u organizaciju sistema vatre. Ako su kritičari imali svoje gledište o tom pitanju, bolje bi bilo da su ga ukratko izložili. Ovako se ne vidi šta napadaju, a šta predlažu.

Sledeća zamerka autoru knjige jeste što je na stranicama 100—105 i 126—128 izložio neke osnovne principe konstrukcije bestrzajnih oruđa i PT-raketa i pomoću formula objasnio pojam bestrzajnosti, kritičnog preseka mlaznica, stabilizaciju raketa, Mahov broj i drugo. Kod nas nije retka pojava da ljudi ne vole formule, da se anatemišu sve što nije „čista taktika” u radovima u kojima dominiraju taktička pitanja. Međutim, danas je tendencija gotovo u svim armijama da se stvara nov profil starešine „komandanta-inženjera”. Treba se boriti za shvatanje da nema taktike bez poznavanja tehnike, jer se savremena raketna tehnika uopšte ne može koristiti ako se detaljno ne poznaju osnovni principi njihove konstrukcije.

Kritičari zameraju autoru što je slabo rangirao PT-sredstva, i što „a priori stavlja PT-rakete na prvo mesto”. Ovom pitanju posvećuju više od jedne stranice i upinju se svim silama da dokažu kako PT rakete nisu najefikasnije PT-sredstvo, jer imaju niz slabosti. Ali kritičari beže od toga da sami kažu koje oni PT-sredstvo smatraju najefikasnijim. Autor je rekao da su PT-rakete sada najefikasnije PT-sredstvo, jer niko ne može da ospori činjenicu da je PT-raketa efikasnija od ručnog bacača i bestrzajnog topa. Međutim, iz knjige se ne može zaključiti da autor smatra da je PT-raketa svemoguća i univerzalno PT-sredstvo, što kritičari pokušavaju da mu nametnu, kad kažu: „Danas ni jedna armija ne raspolaže univerzalnim PT-sredstvima”...

Autor knjige je na strani 197 sasvim jasno formulisao svoj stav u pogledu mesta i uloge pojedinih PT-sredstava, što su kritičari morali da uoče.

U svim bolje opremljenim armijama PT-rakete su se afirmisale kao osnovno PT-sredstvo, prvenstveno zbog velikog dometa, i mogućnosti da uništavaju tenkove na velikim odstojanjima i zbog sigurnog probijanja oklopa svih savremenih tenkova. Tendencija razvoja PT-raketa obećava da će uskoro da postanu još efikasnije i pouzdanije PT-sredstvo. O tome svemu je u „Protivtenkovskoj odbrani” dosta rečeno, ali kritičari polazeći od negativnih svojstava najstarijih predstavnika PT-raketa, pokušavaju da umanje njihovu vrednost. PT-rakete u sistemu naše PTO zauzimaju sve važnije mesto pa ovakav skepticizam kritičara prema ovom PT-sredstvu može samo da šteti.

Sledeće pitanje koje je podvrgnuto kritici je stav autora o pokretnim elementima PTO. Naime, u knjizi (str. 206 i 207) razmatra se mogućnost obrazovanja PT-rezerve u bataljonu. Da li je bataljonu potrebna PT rezerva, stvarno je pitanje za diskusiju, ali ne na način kako to čine kritičari. Po njihovom mišljenju i puk teško može da koristi PT-odrede, pa kažu: „Danas bi se teško moglo utvrditi da će i PT-odred puka (s obzirom na navedene činjenice) moći da deluje onako kao u II svetskom ratu”. Kritičari se plaše mogućnosti izvršenja manevara. Međutim, u knjizi se ne predlaže formiranje pukovske PT-rezerve od oruđa sa konjskim vučom kako je to bilo u II svetskom ratu, već od samonotki, lansera sa PT-raketama i od specijalnih lovaca tenkova. Sve su ovo kvalitativno nova

borbena sredstva, pa ovako upoređivanje sa sredstvima slične namene u prošlom ratu nema opravdanja.

Što se tiče PT-rezervi u bataljonu treba reći da ih neke armije zapadnih zemalja već imaju. Moje je mišljenje da u situacijama kada se odbrana organizuje na brzu ruku, postojanje PT-rezerve u bataljonu može da bude korisno. U napadu, ako se bataljon ojačava PT-raketama, moraju se obavezno držati u rezervi, jer nema svrhe da se pridaju četama. To su kritičari potpuno izgubili iz vida jer im je sigurno poznato da postoje PT-rakete prenosnog tipa, velikog dometa kojima se može uspešno manevrisati u svim situacijama (mogu se nositi kroz rovove i saobraćajnice). Činjenica je da bataljon u savremenim uslovima brani front slične širine koji je branio puk u II svetskom ratu, ali niko nije osporavao potrebu da puk formira PT-rezervu. Prema tome, sa gledišta potreba i mogućnosti manevra, nema razloga da se ne formira i bataljonski PT-odred, odnosno rezerva.

Kritičari negiraju potrebu postojanja PT-odreda i u puku. Moguće je prebaciti zadatke PT-odreda puka na opštu rezervu, odnosno, na tenkovsku rezervu. Takva mogućnost se predviđa. O tome se govori i u knjizi. Međutim, pitanje je koliko je to ekonomično. Tendencija je u svetu da se u ove svrhe ne koriste tenkovi, prvenstveno zbog toga što takvo rešenje nije ekonomično. Time se i objašnjava sve veća tendencija uvođenja „lovaca tenkova” u formacijski sastav brigada, pa i pukova, koji su prvenstveno namenjeni za formiranje PT-odreda.

Kritičari takođe napadaju postavke o potrebi biranja očekujućih položaja za PT-odrede. Oni i ovde iz nerazumljivih razloga iskrivljuju osnovnu misao autora. Oni istrzano citiraju one stavove koji njima odgovaraju. Međutim, u knjizi, na strani 250, pored ostalog, stoji „... Potreba za očekujućim položajem oseća se naročito kod većih PT-odreda i kada je PT-položaj dosta udaljen od PT-rejona. Može se, na primer, desiti da PT-odred krene na PV-položaj, ali, usled izmenjene situacije, posedanje položaja bilo bi prerano. U tom slučaju odred se zadržava na očekujućem položaju”. Ovakvoj postavci nema šta da se zameri.

Očekujući položaj ne mora posebno da se uređuje, ili, ne uvek. Po mom mišljenju, njegova je osnovna namena da se odred u njemu sredi i organizovano pristupi izvršenju borbenog zadatka. Za veći odred je ovo potrebno. U okviru ovog položaja (kod većih PT-odreda) može da se nalazi i tehnički položaj za jedinice PT-raketa, gde se vrši punjenje kako bi na PT-položaj izašle spremne za dejstvo. U knjizi „Protivtenkovska odbrana predviđa se i takva mogućnost. Kritičari sve ovo ne sagledavaju i kategorički tvrde da „Zadržavanje PT-odreda u nekakvom improvizovanom očekujućem rejonu nema nikakve svrhe.” Međutim, na jednom mestu oni kažu da se on može „ponekad odrediti za PT-odred armije”, a na strani 89 časopisa kažu: „Protivtenkovski odred može da posedne očekujući položaj samo u slučaju nužde...”. Nameće se pitanje kada nastupa ta „nužda” i kako će se poseti „nekakav očekujući položaj” ako ranije nije određen.

U posebnom pasusu, na strani 89 časopisa, kritičari stavljaju pod sumnju potrebu formiranja PT-odreda uopšte, pa doslovno kažu: „Uostalom, metod upotrebe PT-odreda je kopija iz II svetskog rata”. Dalje, pišu kako bi bila „vredna pažnje jedna analiza” o korisnosti upotrebe PT-odreda koji su raspoređeni na većoj dubini. Autor knjige je dao analizu ovoga pitanja, pa bi bilo „vredno pažnje” da su to učinili i kritičari. To bi bilo daleko korisnije nego što su rekli ovih nekoliko uopštenih konstatacija.

Prilikom razmatranja opravdanosti postojanja PT-odreda, na strani 89 kritičari pišu i ovo: „Ovome treba dodati da je ključni problem savremene PTO kako sprečiti prodor većih oklopnih jedinica kroz operativnu dubinu branioca, a ne tražiti pre svega, rešenje kako slomiti napad tenkova na prvom položaju I pojasa, a što je često nemoguće i nerealno očekivati”. Logično je bilo da su kritičari objasnili kako oni misle „da spreče prodor tenkova u operativnu dubinu”, ako ne predviđaju slamanje njihove udarne moći. Dakle, prvo insistiraju na jednoj postavci, a u daljem izlaganju kao da na to zaboravljaju. Oni ne žele jak prvi PT-ešelon, a stavljaju pod sumnju opravdanost postojanja PT-odreda. Gde je onda rešenje?

Kritičari ne postavljaju direktno pitanje gde treba dati težište PTO, ali se ono nazire. Jer, kad kod njih ne bi bilo dileme, onda sigurno ne bi imali razloga da napadaju autora koji je detaljno razradio PTO na prvom položaju. Međutim, kroz knjigu „Protivtenkovska odbrana” provejava osnovna teza da je PT-borba integralni deo opšte borbe. Otuda i težište borbe protiv tenkova mora da je u skladu sa opštim težištem.

Ako se planom boja predviđa uporna odbrana prvog položaja bilo kog pojasa, onda se to podrazumeva i za PTO. Prema tome, ne može biti govora o tome da se prvi položaj brani uporno, a da se težište PTO prenosi u dubinu.

Načelna šema organizacije PT-borbe, koju predlaže autor „Protivtenkovske odbrane”, izgleda ovako: ispred prednjeg kraja jaka vatrena sredstva uključujući tu nuklearna sredstva i avijaciju, sa dejstvo jedinica koje dejstvuju u neprijateljskoj pozadini i prednjih odreda: na prednjem kraju (na prvom položaju) snažan sistem PT-vatre, ešeloniran po zonama zavisno od mogućnosti PT-sredstava, tako da težište PT-borbe prelazi sa sredstva na sredstva; u bližoj taktičkoj dubini zasede i manevar lakim PT-sredstvima, uz angažovanje PT-odreda i PT-rezervi (bataljonskih); u taktičkoj i operativnoj dubini borba se vodi PT-odredima svih vrsta, opštim i tenkovskim rezervama. Ova šema se u osnovi ne razlikuje od šema PTO, usvojene pri kraju II svetskog rata, prvenstveno u Sovjetskoj armiji. Ona je pokazala vrednost u prošlom ratu i nema nikakvog razloga da se menja, jer za sada ne postoji bolja i prikladnija, bar ne za naše prilike. Nova sredstva za vođenje PT-borbe su novina u ovoj šemi, a to je veoma važno.

Ono što po mom mišljenju kritičari nisu uspjeli da sagledaju jeste činjenica da je ova organizacijska šema PTO usvojena u ve-

čini armija u taktičkim okvirima. Razlika jedino postoji u vođenju PTO u operativnoj dubini. To jedni rade po šemi koju zastupa autor knjige, sa izvesnim manjim razlikama, a drugi ovaj problem rešavaju opštim rezervama, nuklearnim i drugim vatrenim sredstvima i avijacijom. I o ovoj organizacijskoj šemi PTO bilo je govora. Ako se upotrebe ova dva sistema PTO, dolazi se do zaključka da je prvi pouzdaniji i ekonomičniji od drugog. Postojanje specijalizovanih prvenstveno, artiljerijskih PT-jedinica obezbeđuje efikasnu PT-borbu relativno jeftinijim PT-sredstvima.

Kritičari stavljaju pod sumnju mogućnost manevra PT-odreda. A zar je lakši manevar oklopnim brigadama, mehanizovanim i oklopnim divizijama?

Oni takođe, osporavaju mogućnost upotrebe helikopterskih PT-odreda, pa kažu da helikopteri jedino mogu da dođu do izražaja ako se obezbedi apsolutna nadmoćnost u vazduhu. Mislim da stvari ne stoje tako. Helikopteri imaju velike manevarske sposobnosti, naročito u uslovima koje im pruža naše zemljište. Veštim manevrom oni lako mogu da izbegnu vatru mlaznih aviona, a naročito ako lete iznad sopstvenog rasporeda gde postoji i PA-zaštita. Otuda smatram da su postavke u knjizi o ovom elementu PT-odbrane realne i korisnije za naše čitaoce od stavova kritičara.

Kritičari, dalje, ne smatraju da je korisno formirati jurišne PT-odrede. Po običaju, ni ovde se ne udubljuju u suštinu problema, već žele da predstave kako autor tobože predlaže da se jurišnim odredom (30 do 40 ljudi) napada oklopni puk, ili brigada. Međutim, intencije autora knjige postaju jasne tek kad se detaljno pročitaju sva mesta koja govore o ovom načinu borbe protiv oklopne tehnike. Uopšte nije bitno da li je ovo pitanje u knjizi obrađeno „potpuno jasno” ili samo „delimično jasno”. Ideja je važna, i nju treba shvatiti i razumeti. Specijalno obučanim grupama za izvršenje ovih zadataka može mnogo da se učini. Ovaj metod borbe može da bude vrlo ekonomičan i efikasan, ali je potrebno solidno uvežbavanje i pravilan izbor momenta. Otuda je ideja autora korisna, nju treba dalje razvijati, a ne napadati i negirati.

Kritičari zameraju autoru knjige što koristi partizanske jedinice u borbi protiv neprijateljskih oklopnih jedinica: „Sasvim se sigurno može tvrditi da bi takav napad na delove oklopne divizije ili brigade neprijatelja predstavljali veliki rizik. Posledice ovakvog napada bile bi fatalne za partizanske jedinice.” Svaki napad je rizik, a pogotovo ako se slabo organizuje. U knjizi je jasno rečeno šta partizani mogu uspešno da napadnu: prvenstveno transport sa gorivom i municijom, ali mogu i tenkove u rejonu prikupljanja, iz zaseda itd. Ove metode borbe treba uvežbati. One su nam bliske, pa ih treba gajiti, a ne zapostavljati zbog „velikog rizika”.

Po oceni kritičara ovo su osnovne primedbe na: „Protivtenkovsku odbranu”. Međutim, osvrnuli su se još na neke predloge autora, kao što je, na primer, planiranje PTO u diviziji. U knjizi na 235 i 236 strani izložena je postupnost u planiranju PT-odbrane kroz ceo organizacijski proces. Dakle, autor ne govori o planu PTO kao

jednom dokumentu, već o svim merama koje treba preduzeti da bi se izvršile solidne pripreme za vođenje PTO. Prema mojoj oceni, svih četrnaest grupa poslova koje navodi autor moraju se obaviti, i ja ne vidim da je ijedan predloženi posao suvišan. Međutim, kritičari imaju samo u vidu plan kao jedan dokumenat, pa zato neopravdano prebacuju autoru da je u plan PTO „strpao sve i svašta”.

Autor smatra (str. 235) da sva ova pitanja mogu biti obrađena u vidu priloga opštem planu boja.

Imajući u vidu iskustva sa raznih vežbi, smatram da bi se planiranju protivtenkovske odbrane (borbe), moralo prići daleko kompleksnije no što se to praktikuje. Ako se ide na jedinstven plan PTO u okviru komande, onda sva pitanja o kojima se govori u „Protivtenkovskoj odbrani” moraju biti obrađena. Mislim da nije bitna tehnika, već suština obrade dokumenta.

Plan PTO, po mom mišljenju, treba sačiniti u vidu šeme (ili na karti), sa sažetom legendom (objašnjenje šeme u najpotrebnijem obimu) i prilogima u vidu tabelarnih pregleda i teksta, kao i eventualnih detaljnijih crteža (raspored veštačkih prepreka). To bi, u stvari, predstavljao elaborat o PTO u operaciji.

Na kraju, kritičarima nije jasno kako je autor zamislio organizaciju sistema PT-vatre. Autor je izložio dinamiku PT-vatre (str. 256 do 267). Radi bolje preglednosti on je borbu protiv neprijateljske oklopne tehnike podelio po zonama da bi se lakše uočilo prelaženje težišta PT-borbe sa jednog na drugo sredstvo. Međutim, ova živa ilustracija dinamike PT-borbe povezane sa sistemom vatre, kritičarima je nejasna. Oni kažu: „Odmah pada u oči da autor nema nikakve zone između rejona prikupljanja i polaznog položaja za napad (linije razvoja). Dakle, od daljine 40 do 50 km (za oklopne jedinice oko 100 km) pa do 1 do 3 km ispred prednjeg kraja (ili dalje granice vatrene zone PT-raketa velikog dometa), ne predviđa se planiranje i izvođenje ma kakvih vatari”. Ova konstatacija nije tačna.

Prvo, polazni rejoni i linija razvoja za napad oklopnih jedinica u savremenim uslovima nisu jedno isto. Zatim, ne mogu nikako da se nalaze na 1 do 3 km ispred prednjeg kraja branioca. U knjizi (str. 260) jasno stoji da se zona vatre PT-raketa velikog dometa prostire do 5 000 metara ispred prednjeg kraja (ne do 3 km, kako to tvrde kritičari). Dalje, autor u knjizi razdvaja zonu ometanja oklopnih snaga od zone usporavanja napada oklopnih snaga, time što u prvoj obuhvata ciljeve raspoređene dublje od polaznih rejona i po njima dejstvuju raketama i avijacijom. Zona ometanja napada obuhvata prostor od polaznih rejona (koji mogu biti na različitim dubinama, što zavisi od karaktera zemljišta) do krajnjeg dometa oruđa koja dejstvuju neposredno. U ovoj fazi borbe dolazi do izražaja artiljerija većeg kalibra, višesevni raketni lanseri i rakete manjeg dometa.

I pored izvesnih nedostataka u knjizi, autor je uspeo da istakne osnovnu misao da je borba protiv oklopne tehnike u savremenim uslovima integralni deo borbe uopšte i da je ona stvar svih jedi-

nica i elemenata borbenog poretka, svakog starešine i borca. S druge strane, on naglašava da svaka armija u okviru svoje doktrine izgrađuje „principe PTO, prema svojim mogućnostima i uslovima, a na bazi svestranih analiza i studija, zahteva eventualnog rata i tendencija razvoja savremenog naoružanja”.

Zbog toga smatram da „Protivtenkovska odbrana” predstavlja solidnu studiju koja može da posluži kao baza i podstrek za dalje istraživanje u ovoj oblasti. Izdavanje ove knjige treba pozdraviti kao značajan doprinos razvoju naše vojne misli. Kritika u „Vojnom delu” trebalo bi da bude dobronamerna, odmerena, da ukazuje na suštinske probleme i podstiče vojnu teorijsku misao.

Pukovnik

Janez KRAMARIĆ